

„Jelentem versben mesémet”

*Fikció és rejtett értelem
a régi magyar irodalomban*

Tudományos konferencia

Szekszárd, 2014. május 21–24.

„Jelentem versben mesémet”

*Fikció és rejtett értelem
a régi magyar irodalomban*

Tudományos konferencia

Szekszárd, 2014. május 21–24.

ELSŐ

Aenigma, egy horvát virágének nótájára

Jelentem versben mesémet,
De elrejttem értelmemet;
Kérem édes szeretőmet,
Fejtse meg nékem ezeket.

Minap én úton jártomban,
Láték két hattyút egy tóban,
Hogy volna csendes úzásban
Együtt lassú ballagásban.

Gyakran egymásra tekintnek,
Kiről kitetszik szerelmek,
Egymáshoz való jó kedvek;
Hasonlók, mindketten szépek.

Hogy így együtt szerelmesen,
Ők úsznának szép csendesen,
Azonközben nagy sebesen,
Egy keselő csalárdképpen

Rájok menvén, az egyikét,
Körme között az szebbikét
Elkapá, foggatá szegént,
Mint szeretőt, kedve szerént.

Látván társa, bánatjában
Rív keserves kiáltásban,
Szélllyel ballagván az tóban,
Nem tud, medgyen nagy bújában,

Mert látja társától váltát,
Látja maga özvegy voltát,
Bújában elszánta magát,
Óhajtja már csak halálát.

Rendezők

Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz Osztálya (Budapest)
Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet (Budapest)
Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet
a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar
Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar (Budapest)
Régi Magyar Irodalom Tanszéke
Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar (Piliscsaba)
Irodalomtudományi Intézete
a Babeş-Bolyai Tudományegyetem (Kolozsvár)
Magyar Irodalom Tanszéke
Szekszárd Város Önkormányzata

Előkészítő Bizottság

Jankovics József elnök (Budapest, MTA BTK ITI)
Szentmártoni Szabó Géza tudományos titkár (Budapest, ELTE BTK)
Sántha Teréz szervező titkár (Budapest, MTA BTK ITI)
Tóth Zsombor tudományos ügyintéző (Budapest, MTA BTK ITI, RefoRC)
Horváth István, Szekszárd város polgármestere
Csillagné Szánthó Polixéna Szekszárd város önkormányzata,
a Humán Bizottság elnöke
N. Horváth Béla dékán (Szekszárd, PTE Illyés Gyula Kar)

A konferencia támogatói

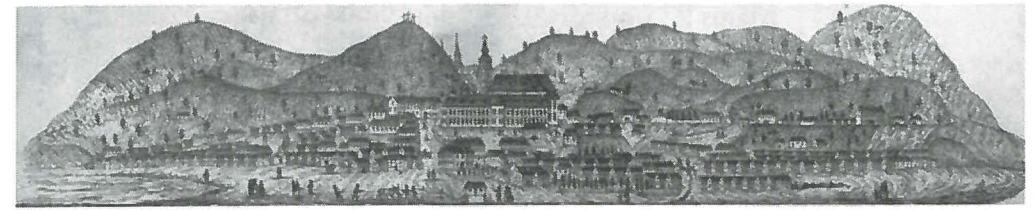
Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Szekszárd Város Önkormányzata
Tolna Megyei Kormányhivatal
a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Kara
a szekszárdi Liszt Ferenc Zeneiskola
Ungaresca Consort
Gemenc Volán
Balassi Kiadó

A konferencia a **Refo500** keretében valósul meg

A konferencia színhelye

SZEKSZÁRD,
a régi Vármegyeháza nagyterme,
(Béla király tér 1.)

A regisztrálás 2014. május 21-én déli 12 órától délután 15 óráig tart

A KONFERENCIA PROGRAMJA

2014. május 21., szerda, délután 14:30–15:00

MEGNYITÓ

Köszöntőt mond

Kecskeméti Gábor, az MTA BTK ITI igazgatója
Horváth István, Szekszárd város polgármestere
N. Horváth Béla, a PTE Illyés Gyula Karának dékánja

Balassi Bálint: „Jelentem versben mesémet” kezdetű versét előadja
Csörsz Rumen István

Május 21., szerda, délután 15:00–17:00

ELSŐ ÜLÉS

Elnök: Kecskeméti Gábor

Szentmártoni Szabó Géza: *Fikció és rejtett értelem a régi magyar irodalomban*
Ritoókné Szalay Ágnes: *A virágzó mandulafa*
Tóth Zsombor: „...le nem írhatom minémű angustióban
és desperatióban voltam...”
Az életút narrativizálásának és fikcionalizálásának kora újkori habitusa

17:00–17:30

A *Klaniczay-díj* átadása

19 órakor Horváth István, Szekszárd város polgármestere, fogadást ad a régi Vármegyeház földszinti előterében. Reneszánsz asztali muzsikát játszik az Ungaresca Consort együttes.

Május 22., csütörtök, délelőtt 9:00–12:30

MÁSODIK ÜLÉS

Elnök: Orlovsky Géza / Békés Enikő

Bene Sándor: „*Poklokban vagyok hát, nem kell oda mennem...*”

(*A Syrena-kötet kontextusa és kompozíciója*)

Laczházi Gyula: *Zrínyi, Gyöngyösi és a fikciósság kérdése a régi magyar irodalomban*

Knapp Éva: „*Volucris rota, vertitur anni*”. *Zrínyi Miklós, Listius László és Esterházy Pál*

szerencse- és évszakverseinek poétikatörténeti hátteréhez

Polgár Anikó (Pozsony): *Chaliris és a Múzsák. Kísérlet Gyöngyösi István*

Új életre hozott Charicliájának allegorikus értelmezésére

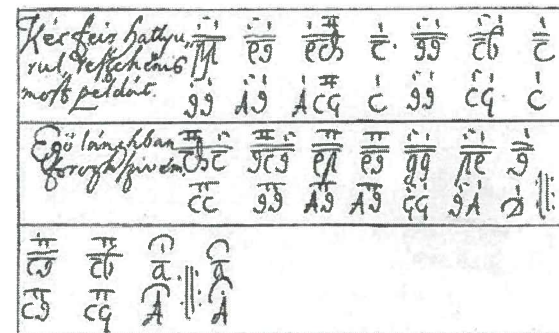
10:20–10:45 vita, 10:45–11:00 szünet

Petróczi Éva: *Nadányi János: egy XVII. századi magyar poéta a latin nyelv maszkjában*

Mercs István: „*Sokan most is, látom, szárnyakon repülnek*”. *Koháry István és a Rákóczi-szabadságharc*

Köllő Zsófia (Kolozsvár): *Fikció és metaforizáció a Nádasdy-Mausoleum XVII. századi magyar fordításaiban*

12:00–12:30 vita, 12:30–14:00 csoportkép készítése, majd ebédszünet

Május 22., csütörtök, délután 14:00–17:45

HARMADIK ÜLÉS

Elnök: Bartók István / Kőszeghy Péter

Bessenyei József: *Jóslat a múltból. Egy névtelen álomfejtő Habsburg Ferdinánd udvarában*

Petneházi Gábor: *A rejtőzködés formája. Új szempontok Kovacsóczy Farkas Erdély kormányzásáról írott dialógusának elemzéséhez*

Szabó András: *Először főnemesi szerepkörben – Rákóczi Zsigmond versének (1587) keletkezési körülményei*

Orlovsky Géza: *Kornisok a régi magyar irodalomban*

15:20–15:45 vita, 15:45–16:00 szünet

Jankovits László: *Alatta-e, vagy fölötte? Humanista viták a költészet allegorikus jelentéséről*

Cseh Zoltán (Pozsony): *Simiola edidit exemplum (A majom mint jelkép a humanista költészetben)*

Lengyel Réka: *Indiai állatmesék magyarul. A humor retorikája Rozsnyai Dávid Horologium Turcicumában*

Csörsz Rumen István: „*Madári szép szabadságom*”. *A XVII–XVIII. századi magyar szerelmi közköltészet madárszimbolikájához*

17:20–17:45 vita

18 órakor a Wosinsky Mór Megyei Múzeum kiállításának megtekintése (Szent István tér 26.)

20 órakor a Művészetek Házában (Szent István tér 28.) *Kamarazenei és orgona-hangverseny* a Liszt Ferenc Zeneiskola tanárainak közreműködésével

Május 23., péntek, délelőtt 9:00–12:20

NEGYEDIK ÜLÉS

Elnök: Csehy Zoltán / Tóth Zsombor

Demeter Júlia: *Allegória a színpadon: kötéltánc „realitás” és „irrealitás” között*

Pintér Márta Zsuzsanna: *A pásztorjáték mint allegória*

(*Pásztorjátéktípusok a régi magyar irodalomban*)

Czibula Katalin: *Álarcok, rejtélyek, titkok Szigethi Gyula Mihály vígjátékszerző munkásságában*

Hegedűs Béla: *A megértés metaforái: Kép és pecsét az elmében*

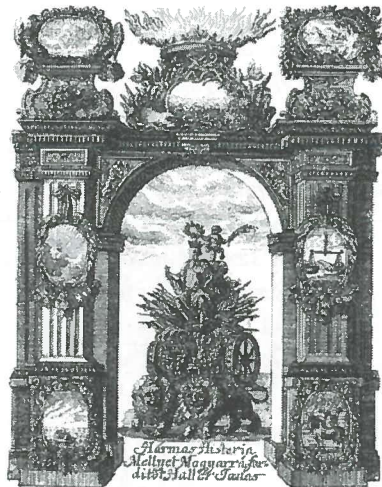
10:20–10:45 vita, 10:45–11:00 szünet

Pap Balázs: *Egy Szegedi Gergelynek és egy Szekhárosi Horváth Andrásnak tulajdonított versről*

Vadai István: *Két találós kérdés – két hegedősének – két attribúció (Hegedűs Sebestyén versei)*

Csorba Dávid: *„Szemeimmel láttam...” Egy prédikátor, Szentpéteri István, latens forrásai*

12:00–12:20 vita, 12:20–13:40 ebédszünet

Május 23., péntek, délután 14 órától

KIRÁNDULÁS

Útvonal: Szekszárd – Sárszentlőrinc (evangélikus templom, Petőfi Emlékház) – Simon-tornya (a vár külső megtekintése) – Ozora (Pippo várának bejárása) – Hőgyész (az Apponyi-kastély külső megtekintése) – Felsőnána (evangélikus templom) – Decs (református templom)

19 óra: Önköltséges vacsora és borkóstolás a Fritz Borházban (Decs Szőlőhegy)

22 óra: Visszaérkezés Szekszárdra.

208
nehezen valik ő dajkájatul, vagy pemi
Anyá ő magasztatul, olly neher váltrom
valnom szép fiertöm túl.
Simon Tornyában egy bus telenek
viam edeker mert fiertomnek, valya
ő magat mert nem fiun her nek. fennei
fiástul csak könyvernek.
Az edez és hie ház firon dőben, egy
Ifiu ilyen sira fiwében, magat börtnek
atta lökében, neki övömöt adgyon mien
Isten. Fim. Cartho Altra.

Május 24., szombat, délelőtt 9:00–12:30

ÖTÖDIK ÜLÉS

Elnök: Pintér Márta Zsuzsanna / Hargittay Emil

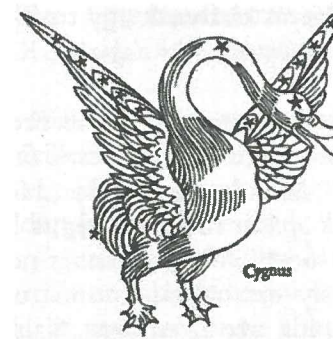
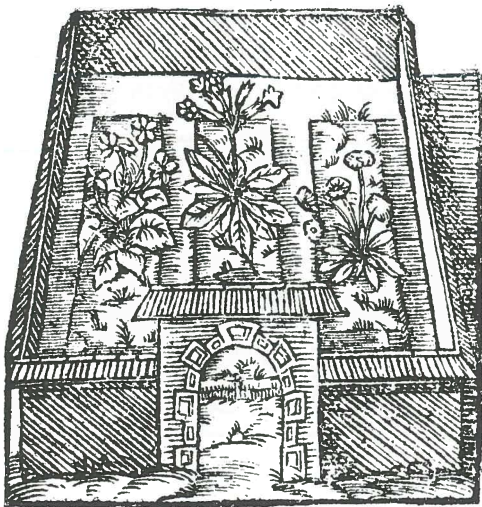
Lázs Sándor: *Tudáspróba a Döbrentei-kódexben*
Szilágyi Emőke Rita: *Oláh Miklós és a „lingua caecorum”*
Kószeghy Péter: *Pécsi Lukács: Az keresztyén szüzeknek tisztességes koszorója (1591)*
H. Kakucska Mária: *Orczy Lőrinc és a „fejér tatárok történetei”*

10:20–10:45 vita, 10:45–11:00 szünet

Tóttós Gábor (Szekszárd): *A korát megelőző ébresztőóra. Concettók, új szavak és manierista stílusjegyek Prágai András Fejedelmek serkentő órája (1628) című könyvében*
Fazekas Sándor: *Rejtett értelem és fikció a régi magyar versek peritextusaiban*
Bognár Péter: *A forma jelentése: a régi magyar párrímek költészet*

12:00–12:30 vita, 12:30–14:00 ebédszünet

*Az gyúkeres virágok kert, az keresztyen
Anyaszentegyház, az mint jelenti
az bölcs, Cant: 4.*

Május 24., szombat, délután 14:00–18:00

HATODIK, ZÁRÓ ÜLÉS

Elnök: Jankovits László / Jankovics József

Pajorin Klára: *A második Aeneas pius. Azonosulás és életszerep II. Pius pápa/Enea Silvio Piccolomini tudatos sorsalakításában*
Boda Miklós: *Két pápa „vagyonkezelője” az 1460-as években: Giovanni di Castro és a timsó*
Orbán Áron: *Asztrológia Janus Pannonius költészetében*

15:00–15:20 vita, 15:20–15:40 szünet

Kovács Zsuzsa (Bregano): *Janus padovai király és az álruhás Attila (Attila lovagi fikciója a XIII. századi Venetóban)*
Máté Ágnes: *„Mikor János vajda volt Magyarország királya...” A Corvinus-udvar egy XVI. századi olasz mesében*
Voigt Vilmos: *Haugh Béla: Vitéz Hány János hőstettei*
Szigeti Csaba: *Régi magyar költemények „satyrico-allegoricus” olvasatai történelmi regényeinkben*

17:00–17:30 vita; zárzó, 17:30–18:00 a konferencia zárása

19 órakor Búcsúvacscsora a Mészáros Pál Borház és Pincében (Kossuth Lajos utca 26.)

Május 25., vasárnap délelőtt

Hazautazás

Mátyás királynak egy trufája

Székely István: *Krónika ez világnak jeles dolgairól*, Krakko, 1559, 219b–220a)

Mátyás királ egy időbe méne ki az urakkal az mezőre mulatni, és meglátván egy embert, hogy Budára menne, szágulda hozzá csak őmaga, monda: „Bátya, hová mígy?” Monda az: „Budára.” Monda esmét néki: „Hová viszed a ludat?” Monda erre az ember: „A szekszárdi apátúr házasult meg, a kurva anyádot vötte, és ím, odá a menyegzőbe viszem a ludat.” Maga az ember nem viszen vala ludat, hanem csak megőszült vala. A király ezt hallván monda esmét néki: „Efféle aggebet nálunk holddal vetnek.” Monda erre az ember. „Nálunk is vetettek vala, de több ki nem kéle benne az aggeb atyádnál.” A király ezt hallván, nagy örömmel az urakhoz foltata, és megbeszélé nékik, mint járt volna a szigíny emberrel.

Azonba, hogy mulattak volna, megtérének Budába, és a király nem nyughaték addig, mígnem a piacon megkeresé a szigíny embert, akivel az úton beszéllett vala; és megtapogatván a lónak a farát, akin az ember ül vala, monda néki: „Bátya, hogy ádad e tarka kamokának singét?” (Vala pedig az ember lova üsti.) Az szigíny ember mihelt ezt hallá, ottan hátra fordula, és felfogván a lónak a farkát, monda a királynak: „Jer bé, atyámfia, a boltba, megárulok véled!” Kit hogy halla a király, bévivé a szigíny embert a várba, és örök szabadságot áda néki, megajándékozván ennek felette őtet. Efféle trufái sokak vadnak a Mátyás királynak, kikről én most többet nem írok.

Zrínyi Miklós fabulája

Bethlen Miklós: *Élete leírása magától, tizenhetedik rész, Anno 1664. a Junio ad finem anni*

Ezalatt szép őszi üdő járván, majd mindennap vadászni jártunk, paripát adott mindenkor alám. 18. novembris erdei disznókra menénk, ebéd után hintón, volt ugyan paripa is. Vitnyédi az első, én a hátulsó ülésben bal, s ő jobb felől, ültünk csak hárman; egy fabulát beszélt. Méltónak tartom leírni, nem tudván ő, hogy három óra múlva meghal, talán *cygnea cantioja* helyén volt. Az pedig ez:

Egyszer egy embert az ördögök visznek volt; találkozik egy barátja szemben véle. Kérdi: Hová mégy kenyeres? Nem megyek én, hanem visznek. Kik s hová? Felelé: Az ördögök a pokolba. Mond emez: Jaj szegény, ugyan rosszul vagy, kinél rosszabbul nem lehetnél. Felelé: Rosszul bizony, de mégis lehetnék én ennél is rosszabbul. Melyre imez álmélkodva: Hogy lehetnél rosszabbul, hiszen a pokol mindennél rosszabb. Felelé: Úgy vagy az, de most mégis ők visznek engemet, noha pokolba, de a magok vállán, hátán, hogy már nyugszom addig; s hát ha megnyergelnének s magokat is vélem vitetnék, mégis úgy is csak azon pokolba mennék, hiszem rosszabbul volnék úgy ennél is. Applikálá Magyarország- s Erdélyre, és a törökre, németre.

Sylvester János: Újtestámentom magyar nyelven

Sárvár, 1541. (részlet)

Üdvözi jénkrül írván Szent Máté az evangyéliomnak 3. rísziben, ez beszídvel íl: „Kinek az ű szórólápátja keziben vagyon, és megtisztíjtja az ű szírúit, az búzát bégyűjtja az ű búzás házába, az polyvát kedig megígéti megolthatatlan tűzvel.” Az ígik ez beszídben nem tulajdon jegyzisben vadnak, azért nem minden hamar érti meg. Ez beszíd, ha tulajdon jegyzisben volna, így esnék: Kinek az ű angyali, kik az ű akaratját tiszik, kiválasztják ez világon az jókot az gonoszoknak közöle, az jókot mennyországba viszik, az gonoszokat az pokolnak ígő tűzibe vetik. [...] Az ilyen beszídvel tele az Szentírás, melyhez hozzá kell szokni annak, azki azt olvassa.

Könnyű kediglen hozzászokni az mü nípünknek, mert nem idegen ennek ez ilyen beszídnek neme. Íl ilyen beszídvel naponkíd való szólásában. Íl ínekekben, kiváltképpen az *virágínekekben*, melyekben csudálhatja minden níp az magyar nípnek elmíjinek éles voltát az lelisben, mely nem egyéb, hanem magyar poézsis.

Mikoron ilyen felsíges dologban ilyen alávaló példával ílek, az ganéjban arant keresek, nem azon vagyok, hogy az hitságot dicsírjem. Nem dicsírem azmirül ez ilyen ínekek vadnak, dicsírem az beszídnek nemesen való szerzísit. Azt hiszem, hogy érted immáran, hogy az felül megmondott beszídekben egyebet kell érteni, hogynemmint az ígik láttatnak jegyezni, érted, hogy ezekben az lapát nem lapát, az szírú nem szírú, az búza nem búza, az polyva nem polyva, az fa nem fa, az téj nem téj, hanem csak valami hasonlatosságírt vettetnek ez jegyzisben.

Heltai Gáspár: Az ótestámentombéli könyveknek száma és summája

A Bibliának első része, azaz Mózesnek öt könyve, Kolozsvár, 1551. (részlet)

A harmadik könyve Salomonnak Canticum Cantorum, azaz Salomonnak legfeljebb való éneke. [...] Noha sokszor emlékezik ez ének a szeretetről, az ölelésről, az apolásról, a szépségről, és a szép termetről, de azért semmi evilági dolgot ezen ne érts! Mert lelki ez a szeretet, lelki ez ölelés, lelki az apolás is. Mert az Úr Isten evilági házások szeretetét veti mi előnkbe, a mi goromba voltunkért, hogy inkább megesmérhessük, mely nagy, és mely hatható az ő szereteti azokhoz, kik az bűnnek véget vetvén, a Kristus Jézus által őhöz ragaszkodtanak.

Bogáti Fazakas Miklós: Interpretatio

Canticum canticorum, 1584. (részlet)

Ez az *virágének* rövid summája,
Fű jegyese Istennek és mátkája
Az jámbor Ábrahámnak maradékja,
Másod, attól távol, az pogány magva.

Szikszai Hellopoeus Bálint magyarázata az úrvacsoráról
Az mi keresztyén hitőknek és vallásoknak három fő articulusáról,
Debrecen 1574. (részlet)

Ugyanazt mondd-é tahát te, hogy az kenyér Kristus teste és az bor Kristus vére?

Bezzeg ugyan azt mondom, de jó értelemmel és móddal.

Micsoda móddal?

Így, hogy amint oda fel mondom, tisztí szerént és jegyzése szerént értsed lenni Kristus testének és vérének, nem természet szerént, sem egyesülés szerént, sem változás szerént.

De az Kristus semmi módot nem tött az ő beszédéhez!

Úgy vagyon, de azért tött téged okos emberré hogy válasszad az ő beszédét, és ne értsed barom módra, mert csak úgy vészed, azmint az ige szól, és értelmét nem keresed, az baromtúl nem különbözz, mint ez példákból megértheted. Magát az Kristus szőlőtökének mondja, az atyát pedig szőlőművesnek, másutt útnak, ajtónak, juhok pásztorának; sőt Istent az írás vitéz embernek nevezi, égő tűznek és egyéb efféléknek. Pál apostol is pedig I. Cor. 10. az Kristust kűsziklá-nak mondja, Kristus az Heródest rókának nevezi. Te is az goromba embert mondd néha ökörnek, néha számárnak. Ezek pedig az beszédek mind igazak, mint az írás mondja, mindazáltal ne véljed Kristust tőkének, földi úrnak, deszkás ajtónak, barompásztorának, kűnek, sem Heródest négy lábú, oktalan rókának, sem Istent embernek, tűznek és egyéb efféléknek.

Azt mondd, hogy igaz mondások ezek, s még se véljem, hogy úgy légyen?

Azt mondom tatt, hogy az Írás igazat mond, de móddal, azaz jó értelemmel, azaz néminemű hasonlatossággal, nem ő maga és természeti szerént. Mint igazán mondja rókának Kristus Heródest, nemhogy oktalan állat volna, hanemhogy olyan ravasz, mint az róka. Magát ajtónak, nemhogy deszkából csinált volna, de hogy ő minékönk vezérünk, és ő általa megyönk az életre.

Ilyen módon mondd-e az kenyeret Kristus testének?

Ez példákat csak azért hozám elő, hogy bédugaszoltassék azoknak csácsogó nyelvek, kik csak azon egy bakot nyúzdogálják, hogy Kristus így mondta, azért csak így kell értenünk. Mert ím, sok példákot hozánk elő, kik Kristus beszédi, de azért móddal kell értenünk. Ha azért nem vétönk az Kristus beszéde ellen, mikor deszkás ajtónak nem hisszük lenni, maga ajtónak mondta magát, itt is szabad lészen minékönk módot keresnünk ez igéknek magyarázatjára, noha az igéket helyén hágyjuk. Mindazáltal nem szinte ugyanazon móddal, vagy figurával értjük ezt, mind az előmondott példákot, hanem mással, és majd olyan móddal, mint mikor az fejedelemnek nevével nevezed a követet, ki az ő urának képét és tisztit viseli, vagy azt az írott képet császárnak, az országot királyi pálcának, mint Jacob pátriáka is nevezi az ő testámentomában, mondván, nem vétetik el az királyi pálcá az Judától, mindaddig is míg el nem jó az Siló. Amaz első szólásoknak módját az deákok metáforának mondják, ezt metonymiának.

Balassi Bálint

Huszzonegyedik

Kit egy bokrétáról szerzett a „Már csak éjjel hadna” nótájára

Most adá virágom nékem bokrétáját,
Magához hasonló szerelmes virágát,
Kiben violáját kötötte rózsáját,
Úgy tetszik, hogy értem ebből ő akaratját.

Viola szép színe mutatja hívségét,
Rózsá piros volta hozzám nagy szerelmét,
Fejér rózsá pedig mondja tiszta éltét;
Nésze mint mutatja bölcs és eszes elméjét!

De látom, hogy evvel nemcsak azt jelenti,
Hanem viszont hogy én is oly légyek, kéri,
Hív, tiszta, szerelmes légyen szívem, inti,
Azminthogy ő magát is mondja hozzám lenni.

Azért e bokrétát, én édes szerelmem,
Megszolgálom s egészségedért viselem,
Mit parancsolsz véle nékem, így jól értem,
Higgyed, tehelytetted nem kell senki más nékem.

De te ne kövessed ez bokréta dolgát,
Ki noha most ily szép, de estve elhervad,
Virágja mind elhull, csak a töve marad,
Légy állandó hozzám végig, mint én tehozzád.

Gondolj miközöttünk való kötelezést,
Ne szerezz senki miközöttünk eszvést,
Mert bánja az Isten fogadás szegését,
Bünteti, héában aki vészi szent nevét.

Ezeröttszáz és hetvennyolc esztendőben,
Egy szerelmes helyen hogy volnék rejtőkben,
Az adá virágát akkor én kezemben,
Kit Istentől kérek gyakran könyörgésemben.

Mélius Péter: A Szent Pál apostal levelének magyarázatja
Debrecen, 1561. (részlet)

Itt megtiltja Pál a parázna, hívságos, csúf és trágár beszédet, *virágéneket*, lator dúdolást. Úgymint imezek: Péter férjem, Az zöldvári ének, Az aggnőnek, s az aggebnek annak mind egy ára.

Bornemisza Péter: Az hallásról
Ördögi kísértetek, Sempte, 1578. (részlet)

Immár csak mind hazugságnak hallgatására, és hitságos mulatságra vágyódnak mindennek fülei; tisztátalan és fajtalan beszédnek hallgatására, hazug és álnok tanácsra, hamis és eretnek tanyításra, rágalmazók, gyalázók, fondorlók sugarlására, trágár és peniszes csúfságra, bába beszédre, álnokul költött fabulákra, *Királyfia Kis Miklósról*, poéták óriásiról, Apolloniusról, és egyéb hitságról; *virág-* és szerelem-énekek hallgatására; lant-, síp-, dob-, trombitaszóbeli haja-hujára, és temény ezer csácsoágokra.

Pázmány Péter:
A fiaknak istenes neveléséről – Mint kell a keresztyén leányt nevelni
Prédikációk, Pozsony, 1636. (részletek)

Boldog Isten! Vajon mit mondanának ezek a jámborok, ha a mi időnket látnák, melyben akárminemű rendbeli emberek azzal mutogatják éles elméjüket, hogy undok *virágénekeket* irkálnak, melyeket mind gyermekek, mind leányasszonyok kardéra tudnak és csaknem minden házak ezekkel zengedeznek?

Óh, mely nagy esztelenség az anyáktól, vagy férjektől, ha *virágénekeket*, szerelmeskedésről írt könyveket adnak feleségük, leányuk kezébe! Olajat öntenek ezek a tűzre, mellyel felgerjed a bujaság. Mérget osztogatnak, mellyel megöletik a lélek. És hogy nyilvánban szóljak, akik szerzik, akik éneklék a *virágénekeket*, országos kerítők, közönséges kutakat mérgezők. És mivel nem elégedvén maguk gonoszságával, egyebeknek tört vetnek: mindazokban a gonosz indulatok vétkeiben részük vagyon, melyek az ilyen ének hallásból vagy olvasásból gyulladoznak, és nincs oly büntetés, melyet nem érdemlenek.

Szentmártoni Bodó János: Mária Magdolna históriája
1632. (részlet)

Ölében hogy vötte varroládácskáját,
Ablakában ülve dúdolta nótáját,
Virágének tölté gyakorta meg száját,
Gyöngyben öltöztette aranyzínű hajját.

Nádasdy II. Tamás levele Batthyány Ferenchez
1605. május 25.

Úgy vagyunk, mint az *Királyfia Kis Miklós*, mikor az aranypatkót találta volt, hogy ha fölveszi is, ha nem is, megbánja; és fölvette volt inkább, hogy úgy bánja meg.

Latkovszki Mátyás és Nagy Márton levele Olasz Máté, nagyszombati bírónak
Pozsony, 1613.

Istvánffy urammal is szólottunk az te kegyelmed dolgáról, hogy szóljon véle, hogy tartaná magát az ex promissumhoz. Ajánlotta magát, de azt mondja, hogy régön ilyen beszéd volt, hogy: Egy *Királyfia Kis Miklós* volt, és talált volt egy aranypatkót. Azt mondták nékie, ha fölveszi is megbánja, ha föl nem veszi is megbánja, de jobb hogy fölvegye. Azért kegyelmetek is, ha kedvez nékie Isten, jó, ha nem kedvez néki is, nem jó, de jobb, hogy kegyelmetek eljárjon dolgában.

Bercsényi Miklós levele Rákóczi Ferenchez
Pelsőc, 1709. szeptember 7.

Ezt Isten s a szerencse próbájul hozta, praeter opinionem, kezében Fölségednek, mint *Királyfia Kis Miklós*nak az aranypatkót, s igazán úgy van: ha elvészted is, megbánod, s ha nem vészted is, megbánod, de mégis jobb, hogy fölvedd! Tátos-oraculum 15.

A Hamupipőke
Eredeti népmesék. Második rész, összegyűjtötte Merényi László.
Pest, 1861.

[Hamupipőke királyfi] csak megyen, csak megyen; egyszer megszólal a tátosló, mondván:

- Hallod-e, kedves gazdám!
- Mit parancsolsz édes lovam?
- Nem egyebet, mint azt, hogy most megyünk keresztül a vén banya birodalmán, azért sehol, de sehol se tekints le a földre, hanem mindig csak a fülem mögül nézz el.

Csak mennek, csak mennek, egy darabig, csak megállta a Hamupipőke, hogy nem nézett le a földre, de mégis letekintett, s meglát ott egy aranypatkót.

- Ejnye, be szép aranypatkót látok, fölvegyük-e, vagy ott hagyjuk?
  - Úgy-e, megmondtam, hogy ne tekints le! Most már az is baj, ha föl vesszük, az is, ha nem, de mégis inkább vegyük fel!
- Fölvették az aranypatkót.

Gergei Albert: Argirus históriája
(részlet)

Homályos beszéddel végre monda ily szót:
„Az kisebbik szegről levégyed szablyádat,
Az nagyobbik szegre függesszed kardodat,
Ha bosszút bosszúval állani akarod.

Mert hogyha eddig is oda tettet volna,
Az te szeretőddelel beszélhettél volna,
Minden kívánságod bétölthetted volna,
Ő is ennyi búját nem szenvedte volna.”

Argirus inasa azt gondolja vala,
Hogy otthon szablyáját nem jó helyen tartja,
De az bölcs Argirus ottan azt megtudá,
Hogy inasa volna néki árulója.

Az ő kardját ottan nyakában megfogá,
Nagyobbik szegnek az ő nyakát alítá,
Inasának nyakát kisebb szegnek tudá,
Hüvelyéből kardját azontól kirántá.

Második könyv a példabeszédekről, CLIII.

Haller János: *Hármas história*, Kolozsvár, 1695. (részlet)

Midőn e gonoszságban tölténé idejét Antiókus leányával, érkezik egy Apollónius nevű ifjú tirusi fejedelem, minden tudományokban igen bölcs. Ez menván Antiókus elébe, köszön néki, és tartózkodás nélkül megmondja, hogy leánya kedvéért ment volna oda. Mit nemigen jókedvvel hallott a király, és kedvetlenül rátekintvén, kérdi, ha tudná-é, minémű okkal adatik férjhez az ő leánya? Kinek felel Apollónius: tudom jól, elég jeleit látom a kapufélen. Nagy bosszúsan mond a király, ez az én mesém:

Hamisságnak szekeren járok, anyai hússal élek, keresem az öcsémet, az én anyámnak férjét, de fel nem találom.

Hallván az ifjú ezen homályos beszédet, félre menván egy kevéssé, mély gondolkodás után, csakhamar rátalál a titoknak magyarázatára, és mond a királynak:

Nem ok nélkül mondd, hogy hamissággal viseltetel, mert ha megnézed cselekedetedet, teli van hamissággal. Igazán anyai hússal élsz, holott leányod becsületét fertelmesül megettéd.

Constantinusnak és Victoriának egymáshoz való igaz szerelmekről írott comoedia
actus II., scena VI. (részlet)

CONSTANTINUS. Mint alhattál ez éjjel, édes szívem?

VICTORIA. Egyébképpen jól, csakhogy csuda álmod láttam,

CONSTANTINUS. Előszámlálásátul ha idegen nem volnál, örömet hallanám.

VICTORIA. Nem is restelleném. De bánám, ha valamiként ezáltal szerelmünknek lenne háborúsága.

CONSTANTINUS. Nem irányzom szívem, hogy ezáltal lenne szerelmünknek fogyatkozása. Mert az igaz szerelmeskedő személynek mivolta hasonló legyen, az terebinthus fekete Syriában nevedő, koronként zöldellő, ágasbugas, magasságában majd ugyan toronyhoz hasonló, fényes fához. Ennek az ő ágjai magasságban is kerületiben egyenlőképpen nevedők, elannyira, hogy semmi igyenetlenség nem láttatik köztök, sőt az embernek még az reánézése is gyönyörűséget szöröz. Így az szerelem is napról-napra szünetlenül öregbedik, igyenetlen ágú, mert fáradságos, mindazáltal azért zöldellő, mert gyönyörködteti ifjú életét; e fának ágjai pedig elszakaszthatatlanul öszvenőttek, mert ugyanis, semminémű szerencsétlenség igaz szeretet ellen nem állhat, és egymástul el nem idegenítheti; az ő ágai egyaránt nevedők, szerelmesen élvén szeretőjével. Mely dolog mind isteneknél s mind e világi embereknél dicséretes. Azért, édes szívem, ehhez tartsuk magunkat. De kérlek, mondd meg álmodat.

VICTORIA. Sok felőled való gondolkodásim után juta álom szemeimre, és ímé, nem sokat nyugodván, tetszik, mintha itten az virágoskertben sok rózsák között véled együtt sétálván, előbbeni szokásunk szerint egymással beszélgetnénk. Azonban szerelmes nyájaskodtató beszédinknek mintegy közepette egy öreg sas, mely kezdeből ki akarván ragadni, idegen országban akaratom ellen prédául akara vinni, és kétség nélkül, ha oly szíved szerint nem hadakoztál volna érettem, hegyes körmeivel ártatlan testemet megszagatván, elragadott volna. Ezt látván, te is, szerelmes oltalmazóm, minden erőd és tehetséged szerint elhagyatott, keserűséggel megterheltetett szegény fejemen, szánakozván rózsáskertemből, nagy gyorsasággal emberektől elhagyatott pusztá, vadon erdőben vittél. Ezen véletlen és elmém retentő álmon megijedvén, serkeném fel álmomból. Azért, édes lelkem, ezen álmodat jónkra-é, vagy pedig (kitül Isten oltalmazzon) gonoszunkra lenni ítéled?

CONSTANTINUS. Az én gondolatom és kevés ítéletem szerint egyrészt ezen álmodat meg tudnám fejteni. Néked jódra, nekem pedig örök búsulásomra, véghetetlen keserűségemre következik.

VICTORIA. Az istenek minden szerencsétlenséget távoztassanak tőlünk. De örömet ezen álmomnak magyarázatját hallanám tőled.

CONSTANTINUS. Semmi nem egyéb ennél. A sas, mely természet szerint hatalmas, az én kezeimből, mostani nyájas és gyönyörködtető nyugodalmas szerző rózsáskertemből erőszakkal idegen országba viszen. És így könnyörületességet igaz szolgálatomért méltán érdemlő kegyesség helyébe irgalmatlan számkivetettül hágyasz engemet.

Balassi Bálint: A Szép magyar komédia ajánlása
(részlet)

Egynéhány ok készerít reá, hogy kegyelmeteknek ajánljam ez komédiát: Egyik ez, hogy magamnak is kedvet találnék véle, más meg ez, hogy látom, hogy mind ott benn Erdélben, s mind itt kinn Magyarországon az versszerzést igen elővet-ték és közdologgá is tették, kit nem gondoltak, akármi héjával essék, csak ónékik tessék, és az versek fejében mehessenek ki az hasonló bötűk.

Akarám azért ez komédia-szerzést új forma gyanánt elővenni, hogy ha az ott benn való ifjak az ideki valókat az versszerzésben nemcsak követték, hanem sokkal inkább meg is elődzötték, ebben se maradnának el az ide valóktúl. Sőt indulnának el utának; így én részemre penig ezt sem bánom, ha azt is, mint az versszerzést, elveszik tőlem. Meg is lehet penig az oly elméjő fris ifjaktúl, kiknek nemcsak az bölcs tudomány, hanem az Kegyelmetek szépsége is serkengeti újabb-újabb dolgokra és szerelmes találmányakra elméjeket; nékem, ennyi sok külön-különféle károkot vallott szegénlegénnek igaz elég csak elkezdni is, azmit egyebeknek oztán fogyatkozás nélkül véghez vinni és megékesíteni. Bizonyára mennyivel éntőlem ékesb ígéssel lehetett, olyannal csináltam ez komédiát, kit Kegyelmeteknek jó szüből kívánok és ajánlok, mint az Kegyelmetekhez való jó akaratomnak örökké való szolgálatját.

Zrínyi Miklós: Az olvasónak

Az Adriai-tengernek Syrenája gróf Zrínyi Miklós, Bécs, 1651. (részlet)

Fabulákkal kevertem az historiát; de úgy tanultam mind Homerustúl, mind Virgiliustúl; azki azokat olvasta megesmérheti egyiket az másiktúl. Török, horvát, deák szókat kevertem verseimben, mert szebbnek is gondoltam úgy, osztán szegény az magyar nyelv: azki historiát ír, elhiszi szómat.

Gyöngyösi István: Az olvasóhoz

Porábúl megéledett Phoenix, avagy Kemény János emlékezete,
Lőcse, 1693. (részlet)

Ezek mellett, mivelhogy (amint följebb is említettem) a poésist is követtem ezen verses historiácskámnak dispositiójában, azért szaporítottam azt holmi régi fabulás dolgoknak hasonlatosságoknak, és másféle leleményes todalékoknak közben vetésével, akik nélkül is a história és abban lévő dolgok valósága végben mehetett volna ugyan, mindazonáltal azoknak nagyobb ékességére és kedvesebb voltára nézve inkább tetszett azt az említett dolgokkal megszínlenem, mint azok nélkül, Tinódi Sebestyén módjára csupán csak a dolog valóságát fejeztem ki a versek együgyűségével.

A konferencia résztvevői

Ács Pál, Ajkay Alinka, Bajáki Rita, Balázs Debóra, Balázs Mihály, Balázs-Hajdú Péter, Balogh Zsuzska, Bán Izabella, Bartók István, Bartók Zsófia, Báthory Orsolya, Békés Enikő, Bene Sándor, Bessenyei József, Boda Miklós, Bódis Henriette, Bognár Péter, Czank Nikoletta, Czibula Katalin, Csehy Zoltán, Csorba Dávid, Csörsz Rumen István, Demeter Júlia, Erdődi Alexandra, Etlinger Mihály, Fajt Anita, Farkas Zoltán, Fazakas Gergely Tamás, Fazekas Sándor, Font Zsuzsanna, Gál Emőke, Gesztelyi Hermina, Halász Kata, Hargittay Emil, Hegedűs Béla, Heltai János, Hevesi Andrea, Hornung Renáta, Horváth Mária, Hosszú Bálint, Hubert Ildikó, Jakab Attila, Jankovics József, Jankovits László, Kasza Péter, Kecskeméti Gábor, Keserű Gizella, Knapp Éva, Kónya Franciska, Kovács Péter, Kovács Zsuzsa, Köllő Zsófia, Kőszeghy Péter, Laczházi Gyula, Laczkó András, Lázár István, Lázs Sándor, Lengyel Réka, Maczák Ibolya, Maróthy Szilvia, Máté Ágnes, Mercs István, Móré Tünde, Németh Dániel, Németh Eszter, Nyerges Judit, Orbán Áron, Orlovsky Géza, Pajorin Klára, Palásthy Krisztina, Pálfy Eszter, Pap Balázs, Papp Kinga, Petneházi Gábor, Petróczi Éva, Pintér Márta Zsuzsanna, Polgár Anikó, Radnai Dániel, Réger Ádám, Ritecz Zsófia, Ritoókné Szalay Ágnes, Sándor Zsuzsa, Sánta Zsófia, Sántha Terez, Schelhammer Zsófia, Schmidt Renáta, Simon Zsuzsanna, Sörös Borbála, Szabó András, Szatmári Áron, Széles Ágnes, Szelestei Nagy László, Szentmártoni Szabó Géza, Szigeti Csaba, Szilágyi Emőke Rita, Szörényi László, Tót Krisztina, Tóth Zsombor, Töttös Gábor, Turi Tamás, Tüskés Anna, Tüskés Gábor, Utasi Csilla, Vadai István, Vámos Éva, Varga Krisztina, Varga Réka, Voigt Vilmos, Vrábel Tünde.

RENEZÁNSZ ÜLÉSSZAKOK
1970–2014

1. *Manierizmus-ülésszak*. Sárospatak, 1970. május 7–9.
2. *A közép-európai humanizmus kérdései. (Ülésszak Lackner Kristóf születésének 400. évfordulóján)*. Sopron, 1971. május 6–8.
3. *Janus Pannonius-ülésszak. (Janus Pannonius halálának 500. évfordulóján)*. Pécs, 1972. március 27–31.
4. *A nyomdászat kezdetei és a magyar irodalom. (Ülésszak a magyar nyomdászat megindulásának 500. évfordulója alkalmából)*. Kőszeg – Sárvár, 1973. május 3–5.
5. *Szenci Molnár Albert és a magyar késő-reneszánsz. (Kollokvium Szenci Molnár születése 400. évfordulója alkalmából)*. Sárospatak, 1974. május 15–18.
6. *A reneszánsz irodalom- és művészetszemlélete*. Mátrafüred, 1975. május 16–22.
7. *Balassi Bálint életműve*. Eger, 1976. május 11–15.
8. *A magyarországi barokk kezdetei*. Győr, 1977. május 11–14.
9. *Politikai gondolkodás és történetiszemlélet a reneszánsz korban*. Visegrád, 1978. május 15–21.
10. *Antitrinitarianism in the second half of the 16th century*. International Colloquium on the 400th Anniversary of Ferenc David's death. Siklós, 1979. május 15–19.
11. *A magyar irodalom műfajai és a reneszánsz társadalom*. Nyíregyháza, 1980. május 14–17.
12. *Régi magyar irodalmi konferencia*. Debrecen, 1981. május 14–16.
13. *Késő reneszánsz, manierizmus, kora barokk Magyarországon (Rimay János és kora)*. Keszthely, 1982. május 18–22.
14. *Eszmetörténeti problémák a régi magyar irodalomban*. Szeged, 1983. május 12–14.
15. *A magyar reneszánsz udvari kultúra*. Pápa, 1984. május 15–19.
16. *Régi magyar irodalmi konferencia*. Pécs, 1985. május 16–18.
17. „Törökvilág Magyarországon”. *A hódoltság művelődéstörténete*. Szigetvár, 1986. május 21–25.
18. *Zrínyi-ülésszak*. Debrecen, 1987. május 21–23.
19. *Versszerzés és poézis (A XVI–XVII. századi magyar költészet)*. Salgótarján–Eresztvény, 1988. május 18–22.
20. *Régi magyar irodalmi konferencia*. Szeged, 1989. május 19–20.
21. *Matthias Corvinus and the Humanism in Central Europe. – Mátyás és a humanizmus*. International Colloquium on the 500th Anniversary of Matthias Corvinus' death. Székesfehérvár, 1990. május 16–19.
22. *Régi magyar irodalmi konferencia*. Pécs, 1991. május 24–25.
23. *Közköltészet, népi kultúra a XVI–XVII. században*. Tata, 1992. május 20–23.
24. *Toposzok és exemplumok régi irodalmunkban. (300 éve szabad királyi város Debrecen, 1693–1993)*. Debrecen, 1993. május 21–22.
25. *A magyar Amphion. Konferencia Balassi Bálint halálának 400. évfordulóján*. Esztergom, 1994. május 24–28.

26. *Retorikák, poétikák, drámaelméletek*. Miskolc, 1995. május 22–25.
27. *Neolatin irodalom Európában és Magyarországon*. Pécs, 1996. május 24–26.
28. *Enyedi György és a kelet-közép-európai unitarizmus a XVI–XVII. században. (Unitárius válasz az ezredforduló kihívásaira.)* Kolozsvár, 1997. szeptember 2–6.
29. *Pázmány Péter és kora*. Piliscsaba, 1998. május 21–23.
30. *Ámor, álom és mámor. A szerelem a régi magyar irodalomban és a szerelem ezredéves hazai kultúrtörténete*. Sátoraljaújhely, 1999. május 26–29.
31. *Szent István alakja a régi magyar és az európai irodalomban, művészetben és történetírásban. (A késő középkortól a XVIII–XIX. század fordulójáig)*. Tihany, 2000. szeptember 27–30.
32. *Mezőváros, reformáció és irodalom (XVI–XVIII. század)*. Nagykőrös, 2001. május 31–június 2.
33. *Religió, retorika, nemzettudat. Tudományos ülészek Klaniczay Tibor emlékére, halálának tizedik évfordulóján*. Debrecen, 2002. május 23–25.
34. *A magyar költészet műfajai és formátípusai a XVII. században (RMKT XVII. század)*. Szeged, 2003. május 15–18.
35. *A szerelem költői. Konferencia Balassi Bálint születésének ötödfélszázadik, Gyöngyösi István halálának háromszázadik évfordulóján*. Sárospatak, 2004. május 26–29.
36. *A politika műfajai a régi magyar irodalomban*. Gyula, 2005. május 25–28.
37. *Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban*. Kolozsvár, 2006. május 24–27.
38. *A zsoltár a régi magyar irodalomban*. Csurgó, 2007. május 24–27.
39. *Identitás és kultúra a török hódoltságban*. Esztergom, 2008. szeptember 18–20.
40. *Egyházi műveltség a régi Magyarországon*. Tudományos konferencia a Pécsi egyházmegye ezredik és Janus Pannonius püspökké választásának ötszázötvenedik évfordulóján. Pécs, 2009. június 3–6.
41. *Szolgálatomat írom kegyelmednek. Misszilis és fiktív levelek, naplók, emlékkönyvek, dedikációk és alkalmi feljegyzések a régi magyar irodalomban*. Körmend, 2010. május 26–29.
42. *Filológia, textológia, humanista hagyomány, forráskiadás, digitália*. Miskolc, 2011. május 25–28.
43. *A kora újkori prózai kegyességi műfajok rendszere és elmélete*. Debrecen, 2012. május 24–26.
44. *Irodalom, művészet, barokk reprezentáció Esterházy Pál udvarában*. Kőszeg, 2013. május 22–25.

Klaniczay Tibor-díjasok
2002–2013

2002 Molnár Antal, 2003 Jankovits László, 2004 Knapp Éva–Tüskés Gábor, 2005 Kulcsár Péter, 2006 Sudár Balázs, 2007 Mayer Gyula–Török László, 2008 Heltai János, 2009 Balázs Mihály, 2010 Szentmártoni Szabó Géza, 2011 Bene Sándor, 2012 Kőszeghy Péter, 2013 Hausner Gábor

ILLUSZTRÁCIÓK

Az első borítón: Filippino Lippi: *Erato múzsza, vagy a zene allegóriája*, c. 1500. (Berlin, Staatliche Museen, Gemäldegalerie)

3. oldal: A hattyú mint a költők címere (*Insignia poetarum*). = Andreas Alciatus: *Emblematum libellus*, Paris, 1532.

4. oldal: Hegedűn muzsikáló hattyú. Jacob Frölich (Jacobus Jucundus) nyomdászjelvénye. In *Comoedia sacra, cui titulus Joseph*, Strassburg, 1542.

5. oldalon: Szekszárd látképe nyugat felől. A város legkorábbi ábrázolása egy 1830 körüli céhlevélen. (Tolna Megyei Levéltár)

6. oldalon: *Az Adriai-tengernek Syrenája gróf Zrínyi Miklós*, Bécs, 1651. A címlap rézmetszetét Georg Subarich készítette Bécsben.

Listius László: *Magyar Mária, avagy Mohács mezején történt veszedelemnek emlékezet*, Bécs, 1553. A címlap rézmetszetét Mauritz Lang készítette Pozsonyban.

7. oldalon: Tabulatúra a „Két feír hattyúrúl vészek én is most példát” kezdetű, ismeretlen szerelmi ének dallamával. = *Vietórisz-kódex* (1679), MTAK K 88–9, 4/b lap részlete.

8. oldalon: Haller János: *Hármas história*, Kolozsvár, 1695. A címlap rézmetszete.

9. oldalon: Ozora várának hajdani képe délről nézvést. Matthias Greischer XVII. századi rézmetszete.

Simontornyára utaló záróstrófa a „Siralmas hattyú a Neander partján” kezdetű énekből. = Szentsei György daloskönyve (1704), OSzK, Oct. Hung 70.

10. oldalon: Kőfállal kerített virágoskert. = Pécsi Lukács: *Az keresztyén szüzeknek tisztességes koszorója*, Nagyszombat, 1591.

11. oldalon: *A Hattyú-csillagkép*, = Hyginus: *Poeticon Astronomicum*, Venetiae, 1485.

21. oldalon: Szekszárd látképe a XIX. század közepén, acélmetszeten. = Közli: Cserna Anna: *175 éves Vármegyeházánk: emlékkötet*, Tolna Megyei Önkormányzat, Tolna Megyei Levéltár, Szekszárd, 2011.

A hátsó borítón: A zene allegóriája (femetszet) = Arnolt Schlick: *Tabulaturen etlicher lobgesang und lidlein uff die orgeln un lauten*, Mainz, 1512. Alatta Kákonyi Péter bibliai históriájából (*Az erős vitéz Sámsonról*, 1544) való strófa olvasható.

Látjátok, fejenként nagy vígan lakozunk,
Egy-egy jeles mesét mind fejenként mondjunk,
Azkinek meséjét meg nem oldhatándjuk,
Harminc inget, köntöst mi mind annak adjunk.

